

Ornamentació vegetal i architectures de l'oci a la Barcelona del 1900

Fàtima López Pérez

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Ornamentació vegetal i architectures de l'oci *a la Barcelona del 1900*

Fàtima López Pérez

Volum I

Directora de tesi doctoral
Dra. Teresa-M. Sala i García

Universitat de Barcelona
Departament d'Història de l'Art
GRACMON, Grup de Recerca en Història de l'Art i del Disseny Contemporanis

Tesi per optar al títol de Doctora en Història de l'Art
Programa de Doctorat *Història, Teoria i Crítica de les Arts: Art Català i
connexions internacionals*. Bienni 2006-2008

Barcelona, juliol de 2012

III.

**Arquitectures
públiques de l'oci amb
ornamentació vegetal**

4.

Mapa d'arquitectures públiques de l'oci

El lleure experimentà un gran desenvolupament entre finals del segle XIX i començaments del XX, aspecte estretament relacionat amb la necessitat per part de la burgesia, la nova classe social incipient, de disposar d'uns espais necessaris per al desenvolupament del temps lliure.

Aquesta proliferació de les arquitectures de l'oci anirà en estreta relació amb l'expansió de la ciutat. En aquest sentit es presentaren tres nuclis ben diferenciats que responen a l'evolució urbanística que experimentà la ciutat a l'època. Les Rambles com a eix central de Ciutat Vella acollirà una gran concentració d'edificis i establiments destinats al lleure. El fenomen de l'activitat ociosa s'expandí cap a l'Eixample, la nova zona de la ciutat que requerirà de nous espais per als mateixos fins.

L'oci serà el detonant de la creació d'una zona específica per a l'entreteniment de la classe obrera. Així als darrers anys del segle XIX es va començar a poblar el Paral·lel de noves construccions.

La situació de les arquitectures públiques de l'oci disposades als carrers, avingudes i places, ens permetrà posicionar les diverses tipologies que configuren el panorama de l'activitat de l'oci a la Barcelona del 1900.

4.1. Nuclis i eixos urbans

Per aquest capítol ens hem regit en una selecció de guies urbanes de Barcelona editades entre el marc cronològic de l'estudi (1888-1912).⁷⁶⁹ A partir de la recopilació de dades, hem contrastat els diferents espais per a presentar una relació el més completa possible dels edificis i establiments destinats a l'oci vigents a la ciutat.

Amb motiu de l'Exposició Universal de Barcelona es va editar *Guía ilustrada de la Exposición Universal de Barcelona en 1888 de la ciudad, de sus curiosidades y de sus alrededores* de Juan Valero, document inicial de la recopilació. Algunes de les guies que ens ofereix valuosa informació són *Barcelona en la mano. Guía de Barcelona y sus alrededores* (1895) de Joan Roca, *Guía Diamante-Guide Diamant* (edicions 1896, 1904 i 1909) o la visió francesa d'Ossorio, *Douze jours à Barcelone: guide illustrée* (c.1908). Destaquem la periodicitat anual de la guia comercial *Anuari Riera* (buidats entre els anys 1896-1912).⁷⁷⁰

La distribució proporcionada ja és orientativa dels espais que es pretenen ressaltar en referència als altres. Així els cafès i els restaurants amb els hostals i els hotels són comuns en totes les guies⁷⁷¹, enteses com a necessitats bàsiques per als visitats de la ciutat. En un segon bloc trobaríem els espais de representació i espectacles públics en què predominen de forma individualitzada els teatres, justificat pel fet que són la tipologia arquitectònica que compta amb més antiguitat a la ciutat. La resta d'espais del lleure es poden agrupar, com sol aparèixer en les primeres guies, o es fragmenta en cafès-concerts, cinemes i espais esportius.

Els propis espais apareguts en aquestes fonts primàries ens van permetre definir aquells conjunts arquitectònics que s'entenien com els destinats per a l'oci. Conseqüentment,

769 En referència a les guies urbanes de Barcelona, vegeu la ponència presentada per Carmen Rodríguez, "Les guies de Barcelona al segle XIX: la construcció d'una historiografia particular" al *XII Congrés d'Història de Barcelona. Historiografia Barcelonina. Del mite a la comprensió*: RODRÍGUEZ, 2011 (en línia).

770 Per al conjunt complet de les guies utilitzades per a la recopilació d'edificis i establiments de l'oci, vegeu la secció de guies de Barcelona inclosa a la Bibliografia.

771 Per a la distribució de les fondes i els hotels entre els anys 1888-1929 en mapes de Barcelona, vegeu: ROSSELLÓ, VALDÍVIA, 2009 (en línia).

aquests configuraven el teixit urbà que es pretenia donar a conèixer al foraster que viatjava a Barcelona. De fet, es tracta d'una orientació i recomanació d'aquells espais més destacats que es pretenen ressaltar. Per aquest motiu, hem observat que no es tracta d'una relació estrictament d'evocació de dades sinó d'una selecció que condiciona que no apareguin sempre els mateixos espais a les guies. No obstant, alguns edificis i establiments anotats als comentaris sobre decoració no apareixen recollits malgrat que també hem d'assenyalar que els més significatius tenen una marcada i continua presència.⁷⁷²

Davant de l'extens marc de dades recollides, hem definit que l'activitat ociosa de Barcelona es concentrava en tres nuclis marcats.

El primer, i que obté la major densitat d'edificis i establiments de l'oci, era Ciutat Vella. Els espais es disposaven concentrats al voltant de la Rambla, com a eix principal de la zona antiga de la ciutat. Com tendència urbana, els espais destinats al lleure s'anaven posicionant en determinades zones en correspondència de l'ampliació de la ciutat i es definien nous focus urbans. Així, es presenta una extensió cap a l'Eixample però principalment envoltant la Plaça Catalunya. Un tercer nucli és el creat específicament per al desenvolupament de la diversió obrera com és el Paral·lel.

A banda, també cal assenyalar que en altres zones allunyades del centre de la ciutat s'instal·laren alguns espais de l'oci com a Gràcia i al Tibidabo. Aquesta darrera per iniciativa del Dr. Andreu que amb la creació de la Societat Anònima el Tibidabo (1900) desenvolupà un projecte d'atracció cap a la muntanya,⁷⁷³ malgrat que la nostra recerca està focalitzada al centre de Barcelona.

Per a l'estudi de la distribució dels espais de l'oci, hem situat els edificis i els establiments localitzats a les guies de Barcelona en un mapa de començaments del segle XX. Ens regim per un criteri de disposició geogràfica per obtenir una visió més diversificada i globalitzada del complex urbà. Alhora, en una línia més general també tenim en compte les dates dels espais de l'oci per a poder analitzar un recorregut cronològic. Precisem que els anys apareguts corresponents a cada espai són els apareguts a les guies, fonts

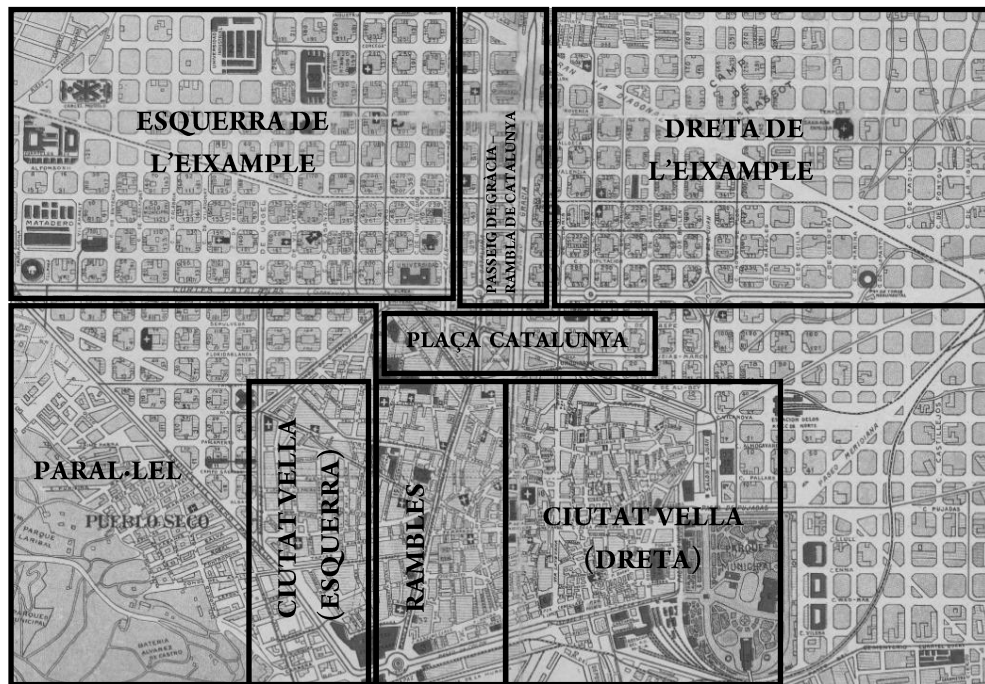
772 Per al conjunt total dels espais de l'oci recollits, vegeu Apèndix Documental 4.1.

773 Sobre el Tibidabo, vegeu: CARANDELL, 1982, p. 287; CIRICI, 1992, pp. 146-148.

primàries en què es basa aquest capítol, i que per tant, no corresponen a les dates d'inauguracions i tancament dels propis espais.

Amb l'objectiu de poder analitzar amb un major grau d'especialitat cada àrea i oferir una visió més clarificadora, hem desfragmentat l'espai urbà per zones: Ciutat Vella, Eixample (totes dues amb les bandes dretes i esquerres) i Paral·lel. També hem considerat adequat intensificar el focus en avingudes, com ara Rambles, Passeig de Gràcia i Rambla de Catalunya, a més de la Plaça Catalunya, com eixos de destacada importància urbana.

A continuació presentem un esquema del criteri establert sobre la partició de la ciutat.

Elaboració pròpia a partir de la font *Plano de Barcelona y sus alrededores: con los proyectos de urbanización y reforma*. Li. Oliver y Ripol, 1916. Institut Cartogràfic de Catalunya RM. 41127.

4.1.1. Ciutat Vella

La Ciutat Vella esdevé el nucli amb major aflluència d'edificis i locals destinats a l'oci. La Rambla⁷⁷⁴ es converteix en l'avinguda neuràlgica de l'oci barcelonès per excel·lència, tot expandint-se un ampli conjunt d'espais a les seves dues bandes. Es produeixen d'aquesta manera una sèrie de ramificacions amb els carrers paral·lels que també presenten concentració d'espais, com és el cas dels carrers Sant Pau i Boqueria.

Principalment a la dècada dels 90 del segle XIX, les noves obertures es van produir a la zona antiga de la ciutat, tot ocasionant reformes decoratives i incorporació de noves dependències d'edificis i establiments preexistents per adequar-se a la moda estètica. Aquest fenomen es pronuncia amb remarcada magnitud amb els cafès, restaurants, cerveseries i establiments de l'allotjament. Els dos factors essencials van continuar profusament al segle XX però és llavors quan l'oferta d'oci es diversifica en altres zones de la ciutat. Com succeí a l'Eixample que es reforça adquirint major rellevància amb la incorporació de nous espais i la prolongació de l'avinguda central del Paral·lel.

Malgrat aquesta competència geogràfica, la Ciutat Vella no deixarà d'ésser el nucli que concentrava major número d'espais destinats a l'oci, evidentment relacionat amb el fet de la pròpia història urbana de Barcelona. És del tot significatiu que un edifici tan emblemàtic com el *Palau de la Música Catalana* dels primers anys del 1900, s'optés per construir-lo al nucli antic malgrat que amb proximitat amb la nova urbs.

El mateix plantejament es troba en el fet que una nova tipologia d'edificis de l'oci, com el cinema i altres espectacles similars que comencen a proliferar a inicis del segle XX, primerament es disposen a la Rambla i proximitats.

Una relació entre localització específica i tipologia d'espais de l'oci es presenta amb els cafès-concerts, que a diferència d'altres com els establiments per al menjar i el beure i l'allotjament, es concentraven en carrers paral·lels de la part baixa de les Rambles, bàsicament a Unió, Gínjol i Conde del Asalto.

A la Plaça Catalunya,⁷⁷⁵ com nexa d'unió entre la zona antiga i la nova de la ciutat, es van anar ubicant alguns espais al seu voltant. No van destacar per ésser un número nombrós

774 Sobre la història de les Rambles, vegeu: CARANDELL, 1982, pp. 19-22; CIRICI, 1992, pp. 86-99.

775 Sobre la història de la Plaça Catalunya, vegeu: CIRICI, 1992, pp. 237-238.

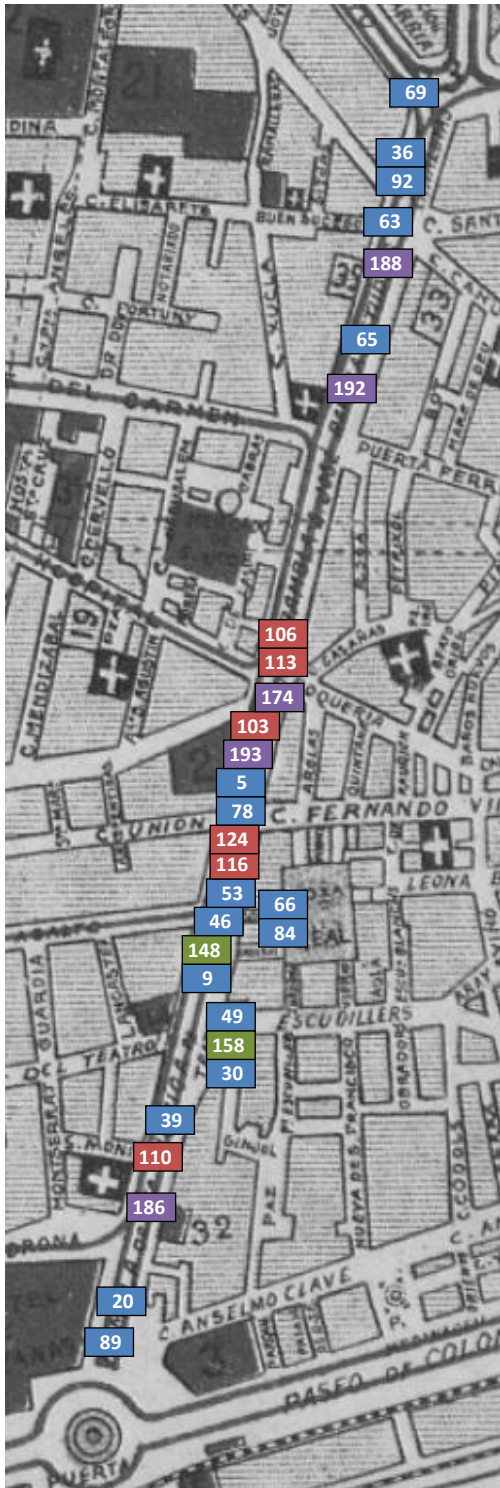
però la seva rellevància radica en el fet que van ser els edificis i els establiments del lleure els que van contribuir potencialment en definir una nova visió i perspectives delimitadores, que anaven configurant un punt central de Barcelona.

Ja des del 1888, es va situar el *Gran Cafè Siglo XIX "La Pajarera"* instal·lat al seu interior. Va ser als darrers anys del segle XIX quan es van començar a obrir nous hotels que disposats bàsicament en cantonades apostaven per complexes edificacions. Així el *Gran Hotel Continental*, ubicat a la Rambla de Canaletes cantonada amb el carrer Fontanella i la Plaça Catalunya, fou el primer hotel, segons tenim constància, que es va obrir al voltant de la Plaça Catalunya.

A començaments del segle XX, van aparèixer més establiments hotelers. S'obrien de nous com l'*Hotel Colón* o s'introduïen ampliacions i adequacions d'hotels que feien relativament poc que s'havien obert, com és el cas del *Gran Hotel Continental* (obert el 1892 i reformat el 1900).

A banda dels edificis hotelers, alguns dels cafès-restaurants més emblemàtics de la Barcelona del 1900 es van disposar envoltant la Plaça Catalunya, com ara la *Maison Dorée* o *La Lune*.

CIUTAT VELLA- RAMBLES

CAFÈS-RESTAURANTS-CERVESERIES

- 5** *Cafè-Restaurant Americano* (1893-1897).
Rambla del Centre, 32
- 9** *Restaurant Antigua del Mallorquín* (1908-1912).
Rambla del Centre, 1
- 20** *Cafè Catalán* (1893-1912). Rambla de Santa Mònica, 6
- 30** *Cafè-Restaurant Delicias* (1893-1897). Plaça del Teatre, 2
- 36** *Cafè Fortuna* (1893-1904). Rambla de Canaletes, 3 – Tallers
- 39** *Cerveseria-Cafè-Restaurant Gambrinus* (1888-1912).
Rambla de Santa Mònica, 29
- 46** *Cafè Liceu* (1893-1912). Rambla del Centro, 4
- 49** *Cafè-Restaurant-Cerveseria Lion d'Or* (1895-1912).
Rambla del Centre, 38- Plaça del Teatre, 2
- 53** *Cafè-Restaurant Martin* (1893-1912). Rambla del Centre, 5
- 63** *Cafè Océano* (1893-1912).
Rambla de Canaletes, 1 - Bonsucés, 2
- 65** *Cafè Paris* (1909-1912). Rambla dels Estudis, 10
- 66** *Cafè-Restaurant Paris* (1893-1895).
Rambla del Centre, 21 - Plaça Reial, 2
- 69** *Cafè-Restaurant-Cerveseria Pelayo* (1893-1911).
Rambla de Canaletes, 5-7 - Pelai, 62
- 78** *Cafè Saló Condal* (1893-1912). Rambla del Centre, 20-22
- 84** *Cafè-Restaurant Suizo* (1893-1912).
Rambla del Centre, 31 - Plaça Reial, 17-18
- 89** *Restaurant- Cerveseria Universal* (1895-1909).
Rambla de Santa Mònica, 2
- 92** *Restaurant Versailles* (1904-1912).
Rambla Canaletes, 3- Taller, 1

FONDES I HOTELS

- 103** *Gran Hotel Cuatro Naciones* (1888-1912).
Rambla del Centre, 35
- 106** *Fonda Estebet* (1893-1903). Pla de Boqueria, 1-3
- 110** *Hotel France* (1908-1912). Rambla de Santa Mònica, 21
- 113** *Hotel Internacional* (1904-1912). Pla de Boqueria, 1-3
- 116** *Hotel Martin* (1895-1909). Rambla del Centre, 5
- 124** *Gran Hotel Oriente* (1888-1912).
Rambla del Centre, 20

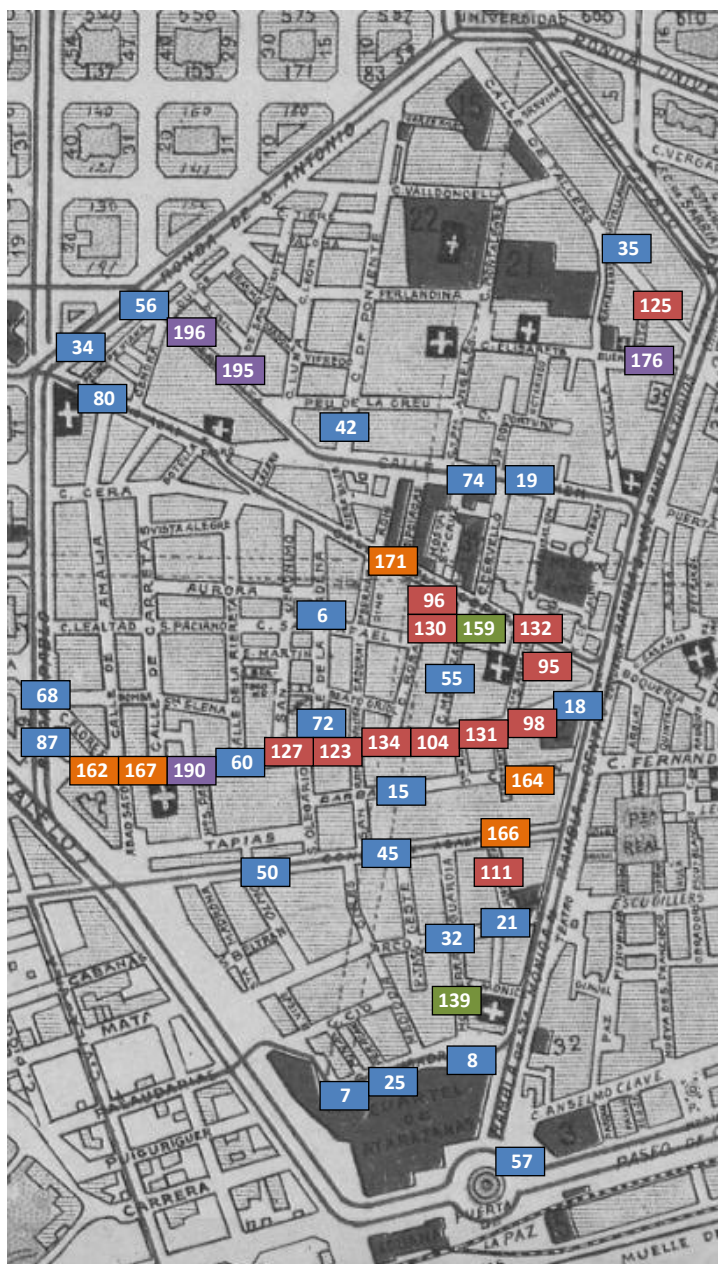
TEATRES

- 148** *Liceu* (1888-1912). Rambla del Centre, 2
- 158** *Principal* (1888-1912). Plaça del Teatre, 4

CINEMES

- 174** *Belio-Graff* (1904-1912). Rambla del Centre, 36-38
- 186** *Napoleón* (1901-1912). Rambla de Santa Mònica, 17
- 188** *Poliorama* (1906-1912). Rambla dels Estudis, 115
- 192** *Sala Mercè* (1904-1912). Rambla dels Estudis, 4
- 193** *Salón de Proyecciones* (1906-1912). Rambla del Centre, 34

CIUTAT VELLA (ESQUERRA)

CAFÈS-RESTAURANTS-CERVERESIES

- 6** Cerveseria Ampurdanesa (1895-1909). Cadena, 47
- 7** Cerveseria Antigua Alemana (1895-1909). Porta de Santa Madrona, 28
- 8** Cerveseria Antigua de Gambrinus (1895-1912). Porta de Santa Madrona, 6
- 15** Cerveseria Bergadana (1895-1897). Barbarà, 16
- 18** Cafè-Restaurant Buenos Aires (1897-1912). Sant Pau, 1
- 19** Cerveseria Carmen (1895-1909). Carme, 77
- 21** Cerveseria Catalana (1893-1897). Arc del Teatre, 39
- 25** Cerveseria Colón (1895-1909). Porta de Santa Madrona, 22
- 32** Cafè Europa (1893-1908). Arc del Teatre, 47
- 34** Cerveseria Favorita (1896-1909). Ronda de Sant Antoni, 12

- 35** *Cafè Fornos* (1897-1912). Tallers, 45
- 42** *Cafè Habana* (1893-1909). Ponent, 7
- 45** *Cerveseria Jardín* (1895-1897). Conde del Asalto, 43
- 50** *Cafè Madrid* (1893-1898). Conde del Asalto, 65
- 55** *Cerveseria Mendizábal* (1895-1909). Mendizábal, 11
- 56** *Cerveseria Minerva* (1893-1896). Ronda de Sant Antoni, 58
- 57** *Restaurant Mundial Palace* (1908-1912). Porta de la Pau
- 60** *Cerveseria Nueva* (1895-1909). Sant Pau, 55
- 68** *Cerveseria Paz* (1893-1909). Ronda de Sant Pau, 33
- 72** *Cerveseria Porvenir* (1895-1909). Cadena, 12
- 74** *Cerveseria Reforma* (1895-1909). Carme, 84
- 80** *Cerveseria San Antonio* (1895-1898). Sant Antoni Abad, 15
- 87** *Cerveseria Tranvia* (1893-1909). Ronda de Sant Pau, 31

FONDES I HOTELS

- 95** *Fonda Cap de Creus* (1888-1908). Hospital, 5-11 - Sant Pau, 4
- 96** *Fonda Castellana* (1895-1912). Plaça Igualtat, 1 - Hospital, 39
- 98** *Hotel Centro* (1908-1912). Sant Pau, 2
- 104** *Fonda de España* (1888-1912). Sant Pau, 9-11
- 111** *Fonda Ibérica* (1888-1912). Lancáster, 2
- 123** *Fonda Oriental Igualadina* (1908-1912). Sant Pau, 23
- 125** *Fonda Palma* (1908-1912). Tallers, 11
- 127** *Gran Hotel Peninsular* (1888-1912). Sant Pau, 34-36
- 130** *Gran Fonda San Agustín* (1893-1912). Plaça de la Igualtat, 3
- 131** *Fonda San Antonio* (1888-1912). Sant Pau, 7
- 132** *Fonda Siglo* (1893-1912). Hospital, 25
- 134** *Fonda Universal* (1895-1909). Sant Pau, 20

TEATRES

- 139** *Circo Barcelonés* (1888-1912). Montserrat, 18-20
- 159** *Romea* (1888-1912). Hospital, 51 - Mendizábal, 9

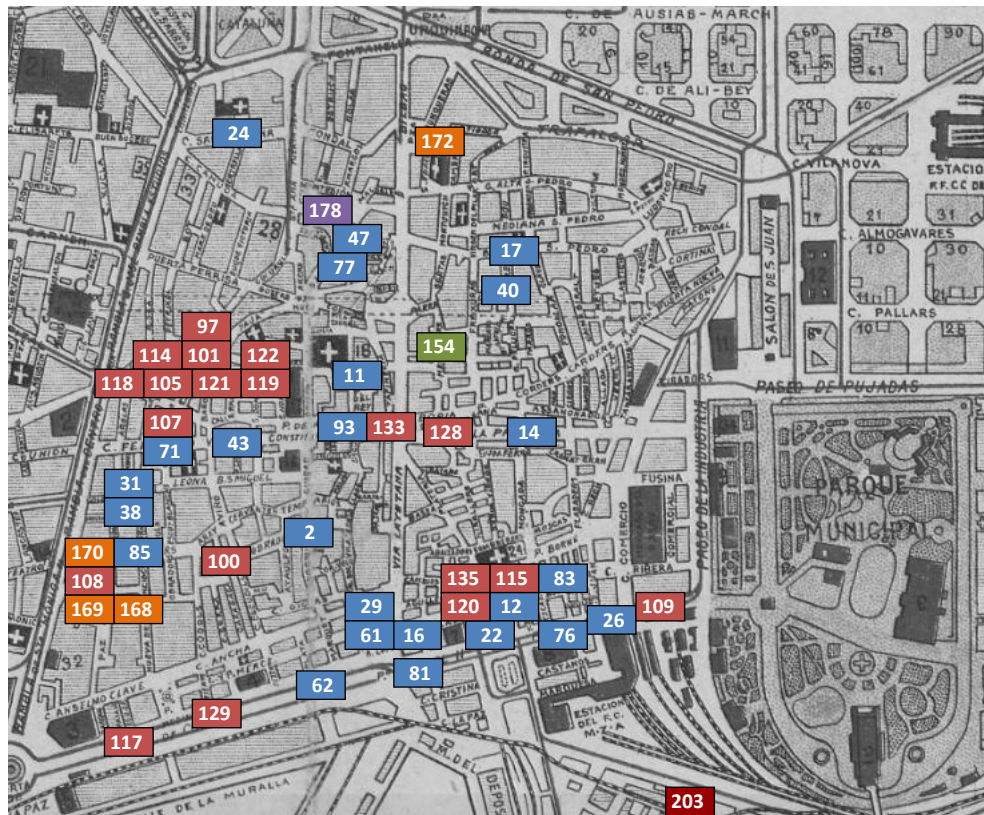
ESPAYS DE L'ESPECTACLE

- 162** *Cafè-Concert "La Gran Machicha"* (1912). Sant Pau, 85
- 164** *Cafè-Concert Alcázar Español* (1888-1912). Unió, 7
- 166** *Cafè-Concert Edén* (1888-1912). Conde del Asalto, 12
- 167** *Cafè-Concert Gran Peña* (1904-1911). Sant Pau, 83
- 171** *Cafè-Concert Palais des Fleurs* (1912). Hospital, 131

CINEMES

- 176** *Diorama Animado* (1902-1912). Plaça Bonsucés, 3
- 190** *Sala Argentina* (1910-1912). Sant Pau, 64
- 195** *Victoria* (1908-1912). Riera Alta, 22- Sant Vicenç, 6
- 196** *Walkyria* (1911-1912). Ronda de Sant Antoni, 36-38 - Riera Alta

CIUTAT VELLA (DRETA)

CAFÈS-RESTAURANTS-CERVESERIES

- 2** Cafè Alemán (1908-1912). Comtessa Sobradriel, 7 - Palau, 5
- 11** Cafè Audiencia (1908-1912). Sant Honorat, 1-3
- 12** Cafè Aurora (1893-1908). Plaça Palau, 8
- 14** Cafè Baldrich (1893-1912). Princesa, 35
- 16** Cafè Bolsa (1893-1912). Consolat, 47 - Canvis vells, 10
- 17** Cafè Bretón (1896-1912). Baixa de Sant Pere, 13
- 22** Cafè de Catalunya (1895-1909). Plaça Palau, 15
- 24** Cafè del Centro (1893-1907). Santa Anna, 39
- 26** Cafè Colonial (1895-1909). Passeig Aduana, 13
- 29** Cafè Comercio (1908-1912). Plaça Antonio López, 1
- 31** Cafè Español (1893-1909). Plaça Reial, 8
- 38** Restaurant de Francia "Casa Justin". (1888-1908). Plaça Reial, 1
- 40** Cafè-Cerveseria Garín (1896-1912). Álvarez, 3
- 43** Cafè Inglés (1893-1904). Ferran, 42
- 47** Cafè Londres (1893-1896). Ripoll, 18-20
- 61** Restaurant Nuevo Noé (1895-1912). Passeig Colom, 35 - Plaça Antonio López, 15
- 62** Cafè Nuevo Puerto (1895-1909). Passeig Colom, 29
- 71** Restaurant Pince (1901-1912). Ferran, 31- Rauric, 2
- 76** Cafè Ribalta (1908-1912). Passeig de l'Aduana, 4
- 77** Cafè Rincón (1904-1912). Capellans, 8,10 i 12 - Sacristans, 4
- 81** Cafè de las Siete Puertas (1893-1912). Passeig Isabel II, 14
- 83** Restaurant Simón (1888-1909). Esparteria, 6
- 85** Cafè-Restaurant Torino (1902-1912). Escudillers, 8 - Passatge dels Escudellers, 2
- 93** Restaurant Vila (1904-1912). Passatge del Crèdit, 7

FONDES I HOTELS

- 97** *Fonda Central del Jardín* (1895-1912). Plaça del Pi, 1-3
- 100** *Fonda Comercio* (1888-1912). Escudillers - Zurbano, 7
- 101** *Gran Hotel Condal* (1888-1912). Boqueria, 23 - Plaça del Pi, 2
- 105** *Fonda Española* (1888-1912). Boqueria, 18
- 107** *Hotel Europa* (1888-1912). Boqueria, 12 - Quintana, 2
- 108** *Hotel Falcón* (1888-1912). Plaça del Teatre, 5
- 109** *Fonda Ferrocarril de Francia* (1895-1912). Passeig Aduana, 13
- 114** *Hotel Madrid* (1908-1912). Boqueria, 18-29
- 115** *Fonda Marina* (1888-1912). Plaça de Palau, 10 - Ases, 14
- 117** *Fonda Mayorál* (1904-1909). Passeig Colom, 3
- 118** *Fonda Nacional* (1888-1909). Boqueria, 5
- 119** *Fonda Nueva del Universo* (1888-1912). Boqueria, 28
- 120** *Fonda Nueva Estrella* (1908-1912). Pla Palau, 13
- 121** *Fonda Nueva Peninsular* (1893-1909). Boqueria, 29
- 122** *Hotel Nueva Universal* (1908-1912). Boqueria, 28
- 128** *Fonda Princesa* (1908-1912). Princesa, 12
- 129** *Fonda Ranzini* (1904-1909). Dormitori de Sant Francesc, 6 - Passeig Colom, 8
- 133** *Hotel Suizo* (1904-1912). Plaça de l'Àngel, 10-12
- 135** *Fonda Universo* (1888-1909). Plaça de Palau, 3

TEATRES

- 154** *Olimpo* (1893-1912). Mercaders, 38

ESP AIS DE L'ESPECTACLE

- 168** *Cafè-Concert Grand Concert des Varietés* (1893-1895). Ginjol, 5
- 169** *Cafè-Concert Palais de Cristal- Buena Sombra* (1893-1912). Ginjol, 3 - Plaça del Teatre
- 170** *Cafè-Concert Palais des Fleurs* (1895-1900). Escudillers, 6
- 172** *Sala de Concerts Palau de la Música Catalana* (1908-1912). Sant Pere més alt, 11 - Amadeu Vives, 1

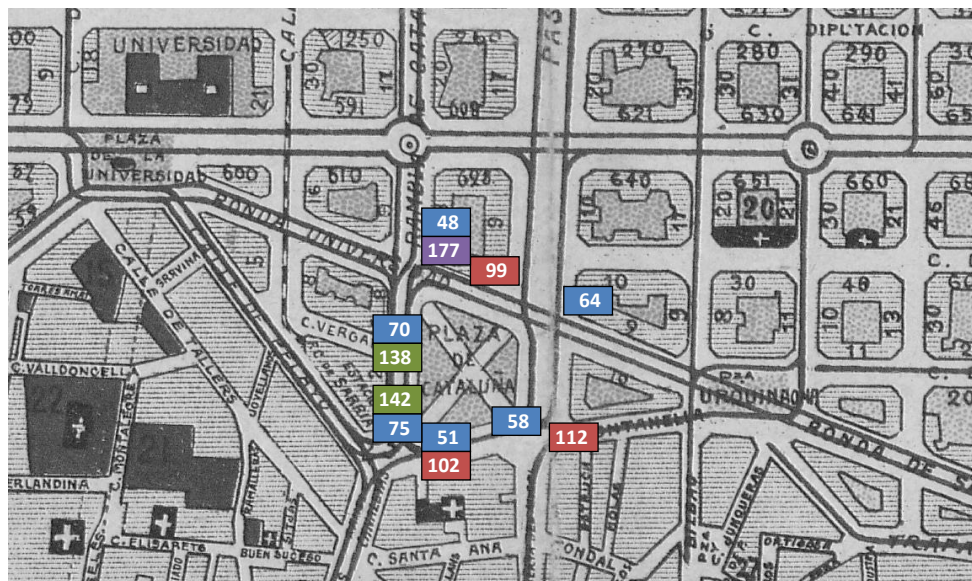
CINEMES

- 178** *Durán* (1908-1911). Durán, 4

ESP AIS ESPORTIUS

- 203** *Plaça de Toros Torín* (1888-1912). Passeig Nacional (entre el Passeig de Don Carles i Ginebra) Barceloneta

PLAÇA CATALUNYA

CAFÈS-RESTAURANTS-CERVESERIES

- 48** *Cafè-Restaurant La Lune* (1909-1912). Plaça Catalunya - Rambla de Catalunya, 9
- 51** *Cafè-Restaurant Maison Dorée* (1897-1912). Plaça Catalunya, 22
- 58** *Cerveseria-Cafè-Restaurant Munich* (1895-1911). Plaça Catalunya, 21 - Rivadeneira- Fontanella, 6
- 64** *Cafè de la Paix* (1905-1909). Passeig de Gràcia, 1 - Plaça Catalunya, 11
- 70** *Cerveseria Perpiñá* (1895-1912). Vergara, 18 - Plaça Catalunya, 4
- 75** *Cafè del Rhin* (1911-1912). Plaça Catalunya, 2

FONDES I HOTELS

- 99** *Gran Hotel Colón* (1902-1912). Plaça Catalunya, 10 - Passeig de Gràcia
- 102** *Gran Hotel Continental* (1893-1912). Rambla de Canaletes, 10 - Plaça Catalunya, 23
- 112** *Gran Hotel Inglaterra* (1897-1912). Fontanella, 18 - Portal de l'Àngel

TEATRES

- 138** *Cataluña* (1888-1912). Rambla de Catalunya, 5-13 - Vergara, 15
- 142** *Eldorado* (1888-1908). Plaça Catalunya, 5

CINEMES

- 177** *Doré* (1908-1912). Rambla de Catalunya, 4 - Plaça Catalunya, 9

4.1.2. Eixample

Malgrat que com anotàvem anteriorment, principalment a la dècada dels 90 del segle XIX les noves obertures es van produir a la zona antiga de la ciutat, també es van presentar algunes creacions concentrades al Passeig de Gràcia⁷⁷⁶ i la Rambla de Catalunya. Aquestes s'intensificaven amb proximitat de la Plaça Catalunya. Al segle XX, l'Eixample va anar adquirint major profusió de noves obertures i algunes puntuals reformes d'edificis preexistents, a destacar la del *Cafè Novedades*.

Aquesta orientació cap a l'Eixample es patentà amb el trasllat del *Cafè Colón* que a la fi-de-segle, concretament el 1897, es traslladava a la Plaça Catalunya cantonada amb el Passeig de Gràcia. *La Vanguardia* anotava al respecte:

*Si una prueba faltaba de que la vida de Barcelona tiende á difundirse por la ciudad nueva en menoscabo del antiguo casco, la hallaríamos en el cierre del gran Café Colón, sucesor del famoso Café Cuyás, sito en la Rambla del Centro.*⁷⁷⁷

Ja entrat el segle XX, s'ampliava a hotel i esdevenia un dels edificis que configurava el paisatge urbà de la plaça.

Un altre cas significatiu és la dualitat presentada amb els establiments de la marca *Vermut Torino*. Flaminio Mezzalama va decidir de situar els seus cafès-restaurants, construïts al mateix any, en punts estratègics de la ciutat, tant a la zona antiga com a la nova, fet que denotava aquesta presència d'un nou focus. En un principi, l'èxit va anar enfocat cap a la visualitat perspectiva de la cantonada del Passeig de Gràcia amb Corts. De fet, bàsicament al Passeig de Gràcia van proliferar cafès-restaurants i així van esdevenir, juntament amb els antics teatres, en els espais de l'oci que més presència van tenir a l'eix vertebrador de l'Eixample.

Aquests nous espais de l'Eixample que no es trobaven al punt neuràlgic de les Rambles, els hi permetien disposar d'una competència menys directa, tot apostant per la nova zona de la ciutat.

⁷⁷⁶ Sobre la història del Passeig de Gràcia, vegeu: CIRICI, 1992, pp. 240-243.

⁷⁷⁷ *La Vanguardia*, 02-05-1897, núm. 5026, p. 1.

És del tot interessant la tipologia dels teatres, els espais de l'oci estudiats que comptaven amb més antiguitat a la ciutat. A banda de disposar alguns dels principals teatres a la Rambla, una de les zones amb major aflluència teatral a l'any de l'Exposició Universal era l'Eixample que s'anava urbanitzant i que disposava d'amplis terrenys per aquests tipus d'edificacions i altres complexos ociosos. És del tot interessant com els teatres d'espectacles serà la tipologia d'espais que començarà a proliferar dècades després a la configuració d'un nou nucli ocios de la Barcelona de començaments del segle XX, el Paral·lel.

En aquest mateix sentit de distanciament a la confluència ociosa es van anar disposant els espais esportius. A la zona alta de l'Eixample que comptava amb terrenys disponibles sense urbanitzar, es convertien en els espais més idonis per a disposar magnès construccions que requerien amplitud de terreny per a les activitats desenvolupades al seu interior.

Pel que fa a les bandes dretes i esquerres d'aquesta zona, es veu un clar predomini cap a la disposició de nous espais a l'esquerra. De fet, l'increment de nous espais de l'oci a l'Eixample va anar en relació a l'obertura de nous cinemes que es van disposant cap a la part esquerra als darrers anys de la primera dècada i principis de la segona del segle XX.

PASSEIG DE GRÀCIA - RAMBLA DE CATALUNYA

CAFÈS-RESTAURANTS-CERVESERIES

- 1** *Cafè-Restaurant Alambra* (1893-1909). Passeig de Gràcia, 25 - Rambla de Catalunya, 28
- 41** *Cafè Güell* (1895-1897). Rambla de Catalunya, 33 - Corts, 250
- 52** *Cafè Mallorca* (1908-1912). Mallorca, 261
- 59** *Cafè Novedades* (1893-1912). Passeig de Gràcia, 6-14 - Casp, 1
- 82** *Cafè del Siglo XIX "La Pajarera"* (1893-1895). Passeig de Gràcia, 21
- 86** *Cafè-Restaurant Torino* (1902-1911). Passeig de Gràcia, 18 - Corts

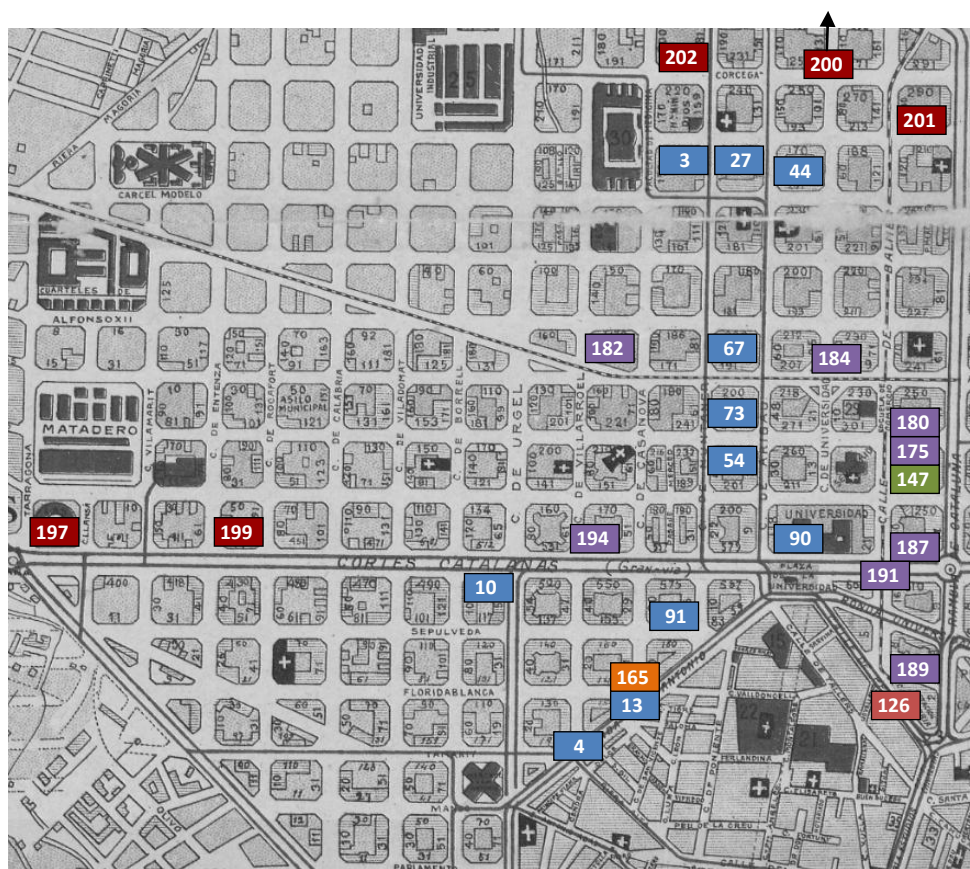
TEATRES

- 144** *Español* (1888-1911). Passeig de Gràcia, 64
- 149** *Lirico* (1888-1900). Mallorca, 333 - Passeig de Gràcia
- 151** *Novedades* (1888-1912). Passeig de Gràcia, 6-18 - Casp, 1
- 153** *Nuevo Retiro* (1896-1901). Corts, 231 - Rambla de Catalunya
- 160** *Tivoli* (1893-1912). Passeig de Gràcia – Aribau – Provença - Diputació

CINEMES

- 181** *Ideal Cine* (1911-1912). Corts, 605-607
- 183** *Kursaal* (1910-1912). Rambla de Catalunya, 53-55

ESQUERRA DE L'EIXAMPLE

CAFÈS-RESTAURANTS-CERESERIES

- 3** *Cafè Almirall* (1908-1912).
Muntaner, 136
- 4** *Cafè Alsacia* (1893-1912).
Ronda de Sant Antoni, 17- Villarroel, 2
- 10** *Cafè Asturias* (1908-1912). Corts, 511
- 13** *Cafè Australia* (1895-1912).
Ronda de Sant Antoni, 35 - Casanovas, 1
- 27** *Cafè Comas* (1908-1912). Provença, 181
- 44** *Cafè Jardín* (1908). Universitat, 83
- 54** *Cerveseria Martin* (1895-1909). Aribau, 27
- 67** *Cafè Parisien* (1908-1912). Aribau, 74
- 73** *Cerveseria Puig* (1895-1909). Aribau, 47
- 90** *Cafè Universidad* (1895-1912).
Plaça Universitat, 10
- 91** *Cerveseria Universidad* (1895-1909).
Sepúlveda, 205

FONDES I HOTELS

- 126** *Hotel París* (1908). Pelai, 7

TEATRES

- 147** *Imperio* (1908-1911). Diputació, 239-247

ESPAIS DE L'ESPECTACLE

- 165** *Sala de ball Bohemia Modernista* (1901-1912).
Casanovas, 3-5 - Floridablanca, 147

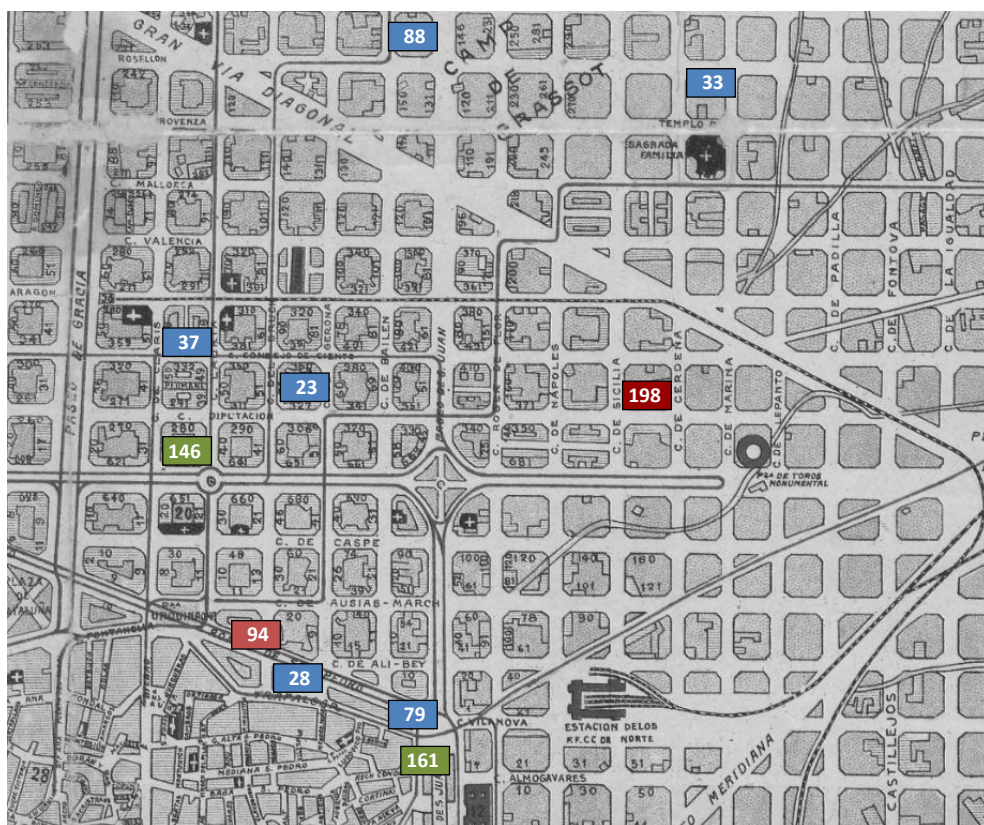
CINEMES

- 175** *Craywinckel* (1908-1911).
Passeig de la Diputació, 238
- 180** *Gloria* (1911-1912). Consell de Cent, 336
- 182** *Iris Park* (1911-1912). València, 179
- 184** *Letamendi* (1908-1912).
Aragó-Universitat
- 187** *Palacio de la Ilusión* (1901-1912). Corts, 597-599
- 189** *Portoliograf* (1906-1912). Bergara, 14
- 191** *Sala Balmes* (1908-1911). Corts, 608 - Balmes
- 194** *Salón Excelsior* (1911-1912).
Corts, 544 - Villarroel, 56

ESPAIS ESPORTIUS

- 197** *Plaça de Toros Las Arenas* (1900-1912).
Corts, 385 – Tarragona – Diputació - Llança
- 199** *Frontó Beti-Jai* (1895-1912).
Corts, 433-435 - Entença
- 200** *Velòdrom de la Bonanova* (1893-1912).
Modolell (Sant Gervasi) prop del Baixador
de la Bonanova
- 201** *Frontó Condal* (1896-1912).
Rosselló, 221-225 - Balmes, 132-134 –
Rambla de Catalunya
- 202** *Velòdrom Parque de Sports* (1908-1912).
Muntaner, 209

DRETA DE L'EIXAMPLE

CAFÈS-RESTAURANTS-CERVESESRIES

- 23** *Cafè del Centro* (1908-1912). Girona, 69
- 28** *Cafè-Cerveseria Comercial* (1895-1912). Ronda de Sant Pere, 60-66 - Trafalgar, 47
- 33** *Cafè Familiar* (1908-1912). Cerdanya, 269
- 37** *Cafè de la Fortuna* (1905-1912). Consell de Cent, 373
- 79** *Restaurant Saló Gran Duval* (1908-1912). Sant Joan, 131 - Trafalgar, 80-82
- 88** *Cerveseria del Triunfo* (1893-1909). Passeig de Sant Joan, 157

FONDES I HOTELS

- 94** *Hotel Ambos Mundos* (1896-1909). Ronda de Sant Pere, 35

TEATRES

- 146** *Granvia* (1893-1911). Corts, 320 - Lauria, 32
- 161** *Triunfo* (1908-1912). Passeig de Sant Joan - Rec Comtal, 20

ESPAIS ESPORTIUS

- 198** *Frontó Barcelonés* (1893-1902). Sicília, 226 - Diputació, 415

4.1.3. Paral·lel

L'Ajuntament va decidir urbanitzar l'any 1895 l'avinguda de Marqués del Duero que uniria les Drassanes amb la Plaça d'Espanya.⁷⁷⁸ Una zona diferenciada que estava comunicada amb la Barcelona moderna, a partir de la Ronda de Sant Antoni i amb el carrer Conde del Asalto que enllaçava amb la ciutat antiga. Aquest darrer punt de connexió va resultar ser la principal via de presentació a la zona ociosa. Amb aquesta intenció es van obrir principalment teatres, cafès-concerts i cinemes.

Entre finals del XIX i la primera dècada del 1900, el Paral·lel es va configurant com el centre neuràlgic de l'espectacle modern dirigit a un públic popular ben diferenciat de la Ciutat Vella i l'Eixample. Així es descrivia a la premsa de l'època l'ambient que es respirava:

*¿Qui sap si anéssim a donar un tom pel Paral·lel? L'ampla via respladeix y atrona en la alegría del dissapte a la nit. Teatres y cafès omplen les aceres de clarors d'arch voltaich y de formigueig de multitud. L'espai s'agita a la remor de mil crits, surant demunt de una mar de converses. Y entre converses y crits, s'axecan y s'escampan, planant y regnant demunt del Paral·lel, els espinguts de l'orga del Soriano, que dexan sentir tot just en els pianíssims, els crits de venedors de diaris, y venedors y venedors de quincalla menuda, y venedors de llepolís y torrat (...) encara hi hà les palmetades dels concurrents als cafès y cerveserías y bars; encara hi ha'ls crits de ¡voy! Dels cambrers, atrafagats com els de cassino de fòra en dia de festa major, a la mitja hora del ball de nit; y encara hi hà, no sé ahont, una cobla de sardanes que, de temps en temps, fa la vergonya a l'orga del Soriano, fentse sentir més qu'ella.*⁷⁷⁹

S'ha anotat una estreta relació amb el Montmartre de París pel que fa als cabarets que es van intensificar a la Place Blanche, en paraules d'Ossorio:

C'est là le nom vulgaire d'une tres large rue nommée du Marqués del Duero, laquelle commence à la Gran Vía, en face des Arènes et termine au port. C'est

778 Sobre la història del Paral·lel, vegeu: BADENAS, 1998, pp. 13-85 i 203-210; CUNILL, 2011, pp. 22-26.

779 M i G., "Teatres", *La Il·lustració Catalana*, 22-07-1908, núm. 268, pp. 517-518. Una altra crònica que relata aquesta zona és OLIVER, Miguel, "De Barcelona. Crònica fugaces", *La Il·lustración Artística*, 17-07-1911, núm. 1542, p. 462.

*un quartier très pittoresque qui s'étale au pied du Montjuich, il est égayé par un grand nombre de cafés, de bars, de théâtres, de cinématographes, de cabarets, de loteries, de débiteurs avec leurs installations ambulantes, etc., etc. ; il présente un aspect si exclusif et tellement démocratique et joyeux qu'il rappelle subitement au voyageur le caractéristique quartier de Montmartre de Paris. Il constitue le principal lieu de récréation et de divertissement des classes populaires.*⁷⁸⁰

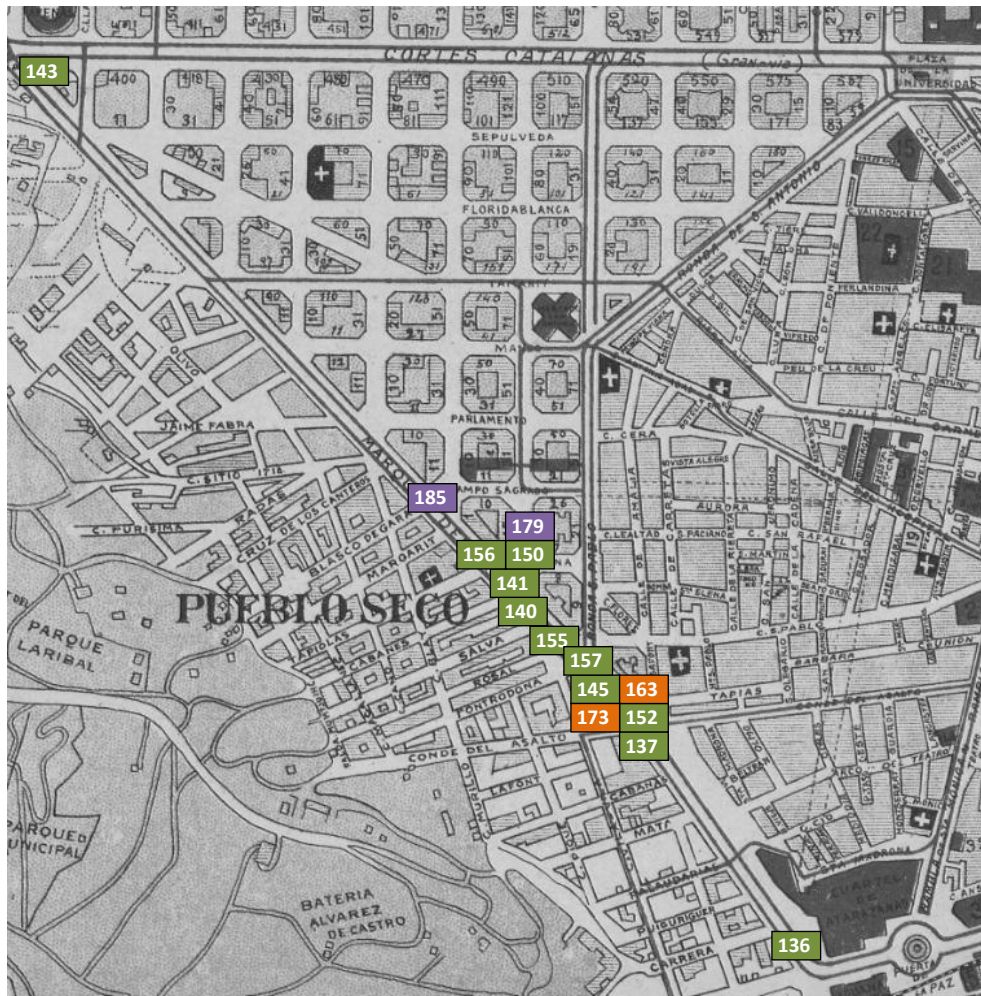
Al Paral·lel barceloní no podia faltar el mític *Moulin Rouge* de París, tot un referent del que va adoptar el seu nom.

Aquesta influència era fruit del mirall cap a la capital francesa⁷⁸¹ amb un matisada diferència d'anys però també de concepció en l'ornamentació. La diversitat decorativa que podríem qualificar d'estrambòtica que es va presentar en alguns cabarets i teatres de varietats de Montmartre, com ara aranyes, simulacions de l'infern, l'elefant al *Moulin Rouge*; no es va presentar al Paral·lel de Barcelona que va optar per decoracions de línies senzilles amb tendència clàssica.

780 OSSORIO, c.1908, pp. 266-267.

781 La premsa de començaments del segle XX recollia notícies i documentació gràfica del Montmartre parisenc. A tall d'exemple, podem citar: "Los molinos de Montmartre", *Pluma y Lápiz*, 1903, núm. 142, p. 18; "Entrada de un antiguo 'cabaret' de Montmartre", *La Actualidad*, 08-06-1912, núm. 305, p. 5; "París de noche. Cabarets célebres y Teatros de variedades", *La Actualidad*, 28-12-1912, núm. 334, p. 16; GUERRA, Ángel, "Vida parisiense. Del Barrio Latino á Montmartre", *La Ilustración Artística*, 29-03-1909, núm. 1422, pp. 220-222.

PARAL·LEL

TEATRES

- 136** *Apolo* (1904-1912). Marqués del Duero, 7
- 137** *Arnau* (1903-1912). Marqués del Duero, 60 - Conde del Asalto, 108
- 140** *Circo Español* (1893-1909). Marqués del Duero, 72
- 141** *Cómico* (1905-1912). Marqués del Duero, 87 - Cabañes, 2
- 143** *España* (1908-1912). Marqués del Duero, 204-210 - Corts, 380
- 145** *Gayarre* (1908-1912). Marqués del Duero, 52
- 150** *Lírico* (1908-1912). Borrell, 1-3 - Marqués del Duero, 100
- 152** *Nuevo* (1902-1912). Marqués del Duero, 63 - Conde del Asalto, 110
- 155** *Olympia* (1901-1912). Marqués del Duero, 68-70
- 156** *Onofri/Condal* (1903-1912). Marqués del Duero, 93-95 - Tapioles, 4
- 157** *Pabellón Soriano* (1900-1909). Marqués del Duero, 65-67

ESPAIS DE L'ESPECTACLE

- 163** *Cafè·Concert "Le Trianon"* (1901-1904). Marqués del Duero - Conde del Asalto - Vila i Vilà
- 173** *Petit Moulin Rouge* (1908-1912). Vila i Vilà, 99

CINEMES

- 179** *Fúster* (1908-1912). Marqués del Duero, 100 - Borrell, 1-3
- 185** *Maravilla* (1903-1912). Marqués del Duero, 108